

Kuinka huomioida liito-orava talousmetsissä?

Kuvaus yhteissuunnittelun soveltamisesta Liito-orava- LIFE-hankkeen esimerkkikohteilla

Eija Hurme, Anni Koskela & Ilkka Numminen
Metsähallitus Luontopalvelut

2023

Tämä kuvaus liittyy Liito-orava-LIFE-hankkeen osioon A6, Suunnitelmat talousmetsiin. Hanke on saanut rahoitusta Euroopan unionin LIFE-ohjelmasta. Aineiston sisältö heijastelee sen tekijöiden näkemyksiä, eikä Euroopan komissio tai CINEA ole vastuussa aineiston sisältämien tietojen käytöstä.

Kuva: Ari Seppä/Vastavalo.fi

Yhteissuunnittelun soveltaminen liito-oravan turvaamiseksi: mitä, miksi ja miten?

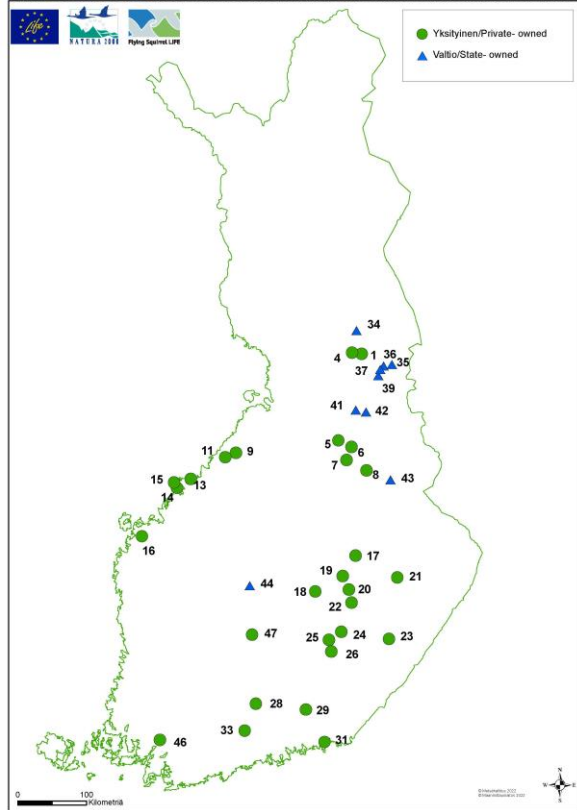
- Liito-orava on tiukasti suojeltu laji, jonka pesäpaikkojen käyttökelpoisuus tulee turvata. Liito-orava esiintyy Suomessa pääosin suojelualueiden ulkopuolella olevissa metsissä: näiden metsien käsittely vaikuttaa lajin tulevaisuuteen.
- Havainnolliset esimerkit voivat auttaa toimenpidesuunnitelmien teossa eli metsien käytön suunnittelun arjessa. **Liito-orava-LIFE-hankkeessa tehtiin esimerkkisuunnitelmia havainnollistamaan hyviä käytäntöjä liito-oravan huomioimiseksi.** Tukena on ollut Neuvontamateriaali: <https://tapio.fi/oppaat-ja-tyovalineet/liito-oravan-huomioon-ottaminen-metsankayton-yhteydessa-neuvontamateriaali/>
- Hankkeessa sovellettua uutta toimintatapaa kutsutaan tässä **yhteissuunnitteluksi**: kohteiden suunnitteluun osallistui metsäalan, luonnonsuojelun ja maankäytön ammattilaisia sekä viranomaisia alusta saakka.
- Esimerkkisuunnitelmien kohteilla **pyrittiin sovittamaan yhteen eri tavoitteita**: turvaamaan liito-oravan elinolosuhteet lain mukaisesti ja samalla saavuttamaan myös muita metsänomistajan tavoitteita.
- **Esimerkkisuunnitelmia tehtiin kaikkiaan 37 kohteelle sekä yksityisten että valtion omistamissa metsissä.** Kooste julkaistaan vuoden 2023 aikana. Esimerkkikohteita hyödynnetään myös Liito-orava-LIFE-hankkeessa tehtävässä hyviä käytäntöjä havainnollistavassa koulutuspaketissa, joka valmistuu vuonna 2023.

Liito-oravan tiukka suojelu tarkoittaa sitä, että sen lisääntymis- ja levähdyspaikkoja ei saa heikentää eikä hävittää

Liito-oravametsää Syötteen kansallispuistossa
Kuva: Eija Hurme

- Liito-orava esiintyy Euroopan Unionin alueella Suomessa ja Virossa. Suomessa laji on määritelty vaarantuneeksi (VU), Virossa erittäin uhanalaiseksi (CR).
- Liito-orava on rauhoitettu laji, joka on lisäksi mainittu luontodirektiivin listalla IV(a): sen lisääntymis- ja levähdyspaikkoja ei saa hävittää eikä heikentää (Luonnonsuojelulaki 1996/1096 49§; 1.6.2023 alkaen 9/2023 78§).
 - Jokainen lisääntymis- ja levähdyspaikka ja sen ekologinen toiminnallisuus tulee säilyttää
- Voimassa olevan lain mukaan **vastuu** liito-oravan huomioimisesta metsien käsittelyn yhteydessä on hakkuuoikeuden haltijalla, joka on usein metsänomistaja itse.
- Koska jokainen metsäalue on omanlaisensa, jokaista kohdetta tulee tarkastella ja suunnitella **tapauskohtaisesti**.

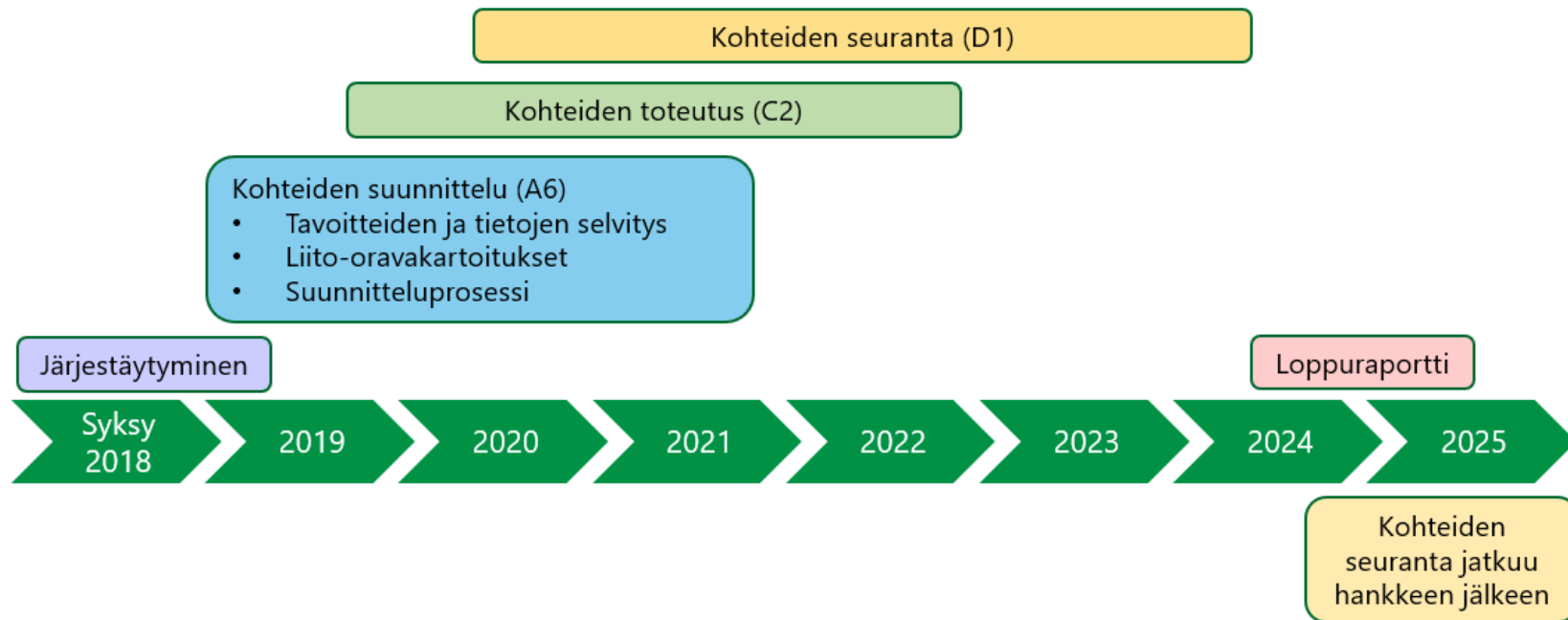
Esimerkkikohteiden teko

1. Kohteen vastuusuunnittelija selvitti maanomistajien tavoitteet ja kohteiden metsätiedot.
2. Luontokartoittaja toteutti liito-oravakartoitukset.
3. Vastuusuunnittelija aloitti toimenpidesuunnitelman luonnoksen. Näkemyksiä kysyttiin myös alueen ELY-keskukselta.
4. Yhteissuunnittelussa toimenpidesuunnitelmien luonnoksia käytiin yhdessä läpi, ja niitä muokattiin tarvittaessa. Luonnoksista ei äänestetty, vaan jokaiselle hankekohteelle jalostettiin askel kerrallaan yksi toimenpidesuunnitelma. Luonnoksia hiottiin yhdessä niin kauan, että pääsääntöisesti kaikki hankekumppanit ja ELY-keskus (eli luonnonsuojelun viranomainen) hyväksyivät ne.
5. Toimenpidesuunnitelma luovutettiin maanomistajalle, joka toteutti suunnitelman valvotusti. Esimerkkikohteita on kaikkiaan 37.
6. Toteutuksen jälkeen kohteilla seurataan liito-oravan asutusta ja metsänkäsittelyn vaikutuksia vuosittain hankkeen ajan eli 2024 saakka. Hankkeen jälkeen seuranta jatkuu maanomistajan puolesta.

Liito-orava-LIFE-hankkeen 37 esimerkkikohdetta yhteissuunnittelun prosessissa.

Kuva: Metsähallitus

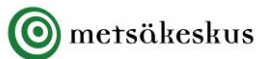
Esimerkkikohteiden teon aikataulu Liito-orava-LIFE-hankkeessa 2018-2024

Joukkovoiman hyödyntäminen: esimerkkikohteiden suunnitelmien tekoon osallistui alan ammattilaisia koko prosessin ajan

- **Metsähallituksen Luontopalvelut** vetää koko Liito-orava-LIFE-hanketta ja osallistui tässä osiossa lähinnä yhteissuunnittelun prosessin koordinointiin ja toiminnan neutraalisuuden varmistamiseen.

- **Metsähallitus Metsätalous Oy**, hankekumppani, vastaa valtion monikäyttömetsistä ja vastasi hankkeessa valtion kohdesuunnitelmista.
- **Suomen metsäkeskus** on viranomainen, joka valvoo metsälain noudattamista. Hankekumppanina vastasi hankkeessa yksityisten ja yhteisöjen kohdesuunnitelmista.

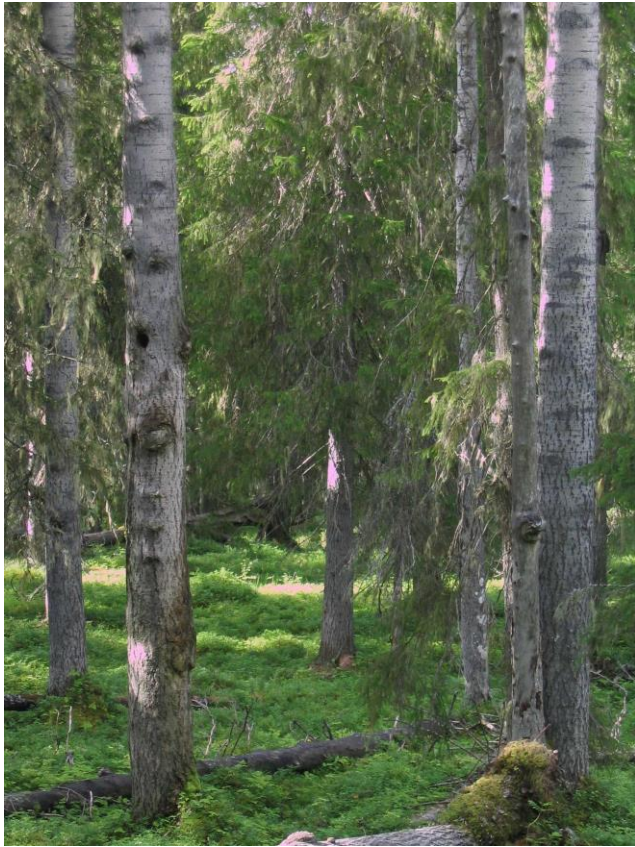
- **Suomen luonnonsuojeluliitto** edistää liito-oravan suojelua järjestönä ja on tehnyt oman ohjeistuksen liito-oravan huomioimiseksi. Hankekumppanina vastasi liito-oravakartoituksista ja osallistui luonnosten kommentointiin.

- **Maa- ja metsätaloustuottajain keskusliitto MTK** on maanviljelijöiden, metsänomistajien ja maaseutuyrittäjien etujärjestö. Hankekumppanina osallistui luonnosten kommentointiin.

- **ELY-keskus** on viranomainen, joka valvoo luonnonsuojelulain noudattamista ja neuvoo liito-orava-asioissa. Alueellinen ELY-keskus neuvoi eli kertoi näkemyksen esimerkkikohteiden luonnoksiin ja tarvittaessa linjasi luonnonsuojelulain tulkinnan.

Haaparyhmä liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikalla. Kuva: Eija Hurme

Liito-oravan turvaaminen esimerkkikohteilla

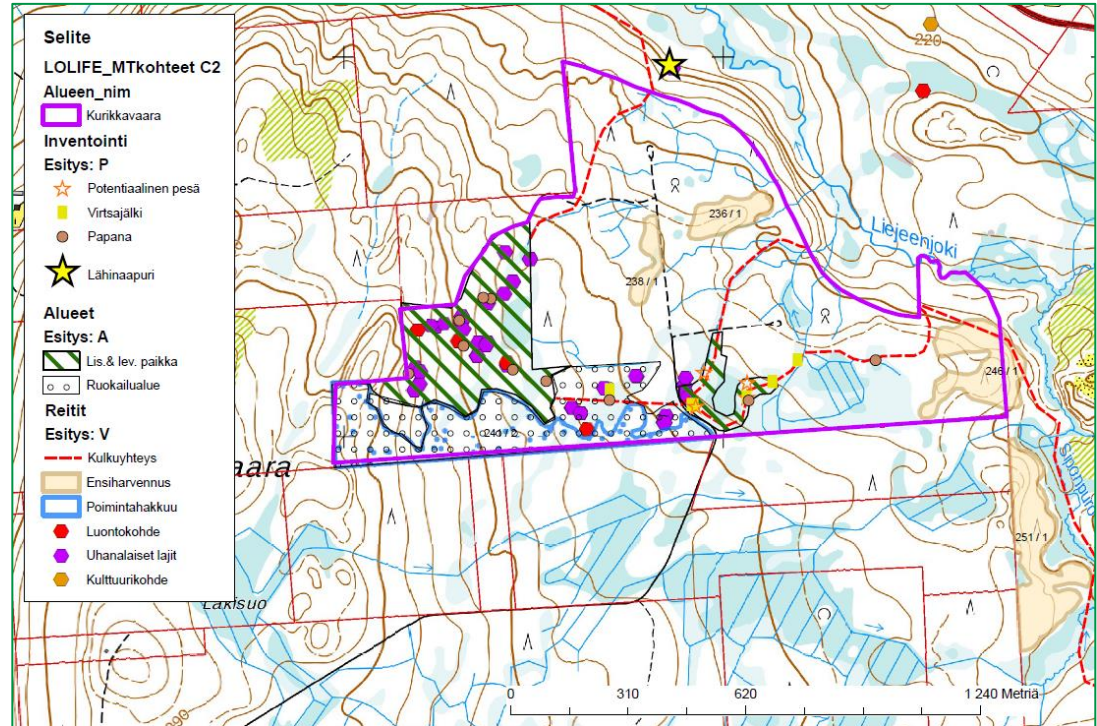
- Hankekohteille on suunniteltu **tapauskohtaisia ratkaisuja, joilla liito-oravan tulevaisuus turvataan niin pesäpaikkojen, ruokailualueiden kuin kulkuyhteyksienkin suhteen.** Osalla kohteista on samalla voitu turvata myös sopivan elinympäristön muotoutumista tulevaisuudessa, esimerkiksi tukemalla haapojen ja muun lehtipuuston kasvua ja varmistamalla kulkuyhteyksien säilyminen laajemmalla alueella.
- Hankekohteilla ei hävitetty eikä heikennetty lisääntymis- ja levähdyspaikkoja ja niiden **ekologinen toiminnallisuus turvattiin.** Luonnonsuojelulain noudattamisesta valvoivat alueellisten ELY-keskusten viranomaiset.
- **Lisääntymis- ja levähdyspaikkojen ulkopuolella on voitu käyttää erilaisia metsätaloudellisia menetelmiä.** Metsäalueen peitteisyydestä ja riittävydestä huolehdittiin laajemmalla alueella. Usein valitut toimenpiteet olivat myös tavallista varovaisempia.
- Osalla hankekohteista ei tehty mitään toimenpiteitä, ja osalla voitiin tehdä rajauksia vapaaehtoiseen METSO-suojeluun.

Kurikkavaaran esimerkkikohde

Toimenpidesuunnitelma valtion monikäyttömetsässä Kainuussa.

Kartalla näkyvät liito-oravainventoinnin tulokset, liito-oravan lisääntymis- ja levähdyspaikat sekä kohteelle valitut metsänkäsittelymenetelmät.

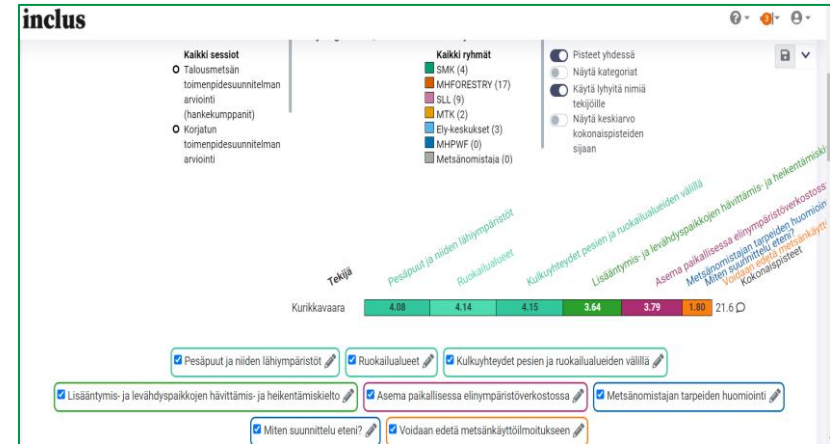
Toimenpiteet sijaitsevat lisääntymis- ja levähdyspaikkojen ulkopuolella. Kohteella on turvattu kulkuyhteyksien säilymistä ja myös tuettu lehtipuuston uusiutumista.

Karttakuva Kurikkavaaran hankekohteen toimenpidesuunnitelmasta. Kuva: Metsähallitus

- Yhteissuunnittelussa käytettiin **monimutkaista päätöksentekoa tukevaa osallistavaa suunnittelualustaa** (<https://www.inclus.com/>). Ohjelmistosta räätälöitiin hankkeelle sopiva alusta, jota kutsuttiin **Arviointimyllyksi**.
- Arviointimyllyyn sijoitettiin jokaisesta hankekohteesta luonnoksen lisäksi muut olemassa olevat tiedot ja raportit. Jokaiseen luonnokseen haluttiin vastaukset arviointia tukeviin kysymyksiin ja tarvittaessa parannusehdotuksia.
- **Muutamalla kysymyksellä kartoitettiin luonnoksen hyvyttä** mm. liito-oravan pesäpaikkojen, ruokailualueiden, kulkuyhteyksien ja maisematason suhteen asteikolla 0-5:
 - 0 = ei voi arvioida (tietoa puuttuu), 1 = laiton, 2 = huono, 3 = minimitaso, 4 = hyvä ja 5 = erinomainen.
 - Numerot 0-3 piti erikseen perustella.
- **Selkeitä korjausehdotuksia pyydettiin erikseen.** Joskus suunnittelua hidastivat väärinymmärrykset, joskus syvemmät näkemyserot kohteelle suunnitelluissa toimenpiteissä.
 - Lopuksi varmistettiin luonnoksen hyvyys kysymällä, voiko se edetä metsänkäyttöilmoitusvaiheeseen.

Arviointimylly 1/2: kysymyksiä ja parannusehdotuksia avoimesti nähtäville

Välivaihe Kurikkavaaran esimerkistä Arviointimyllyssä.
Inclus Oy.

Arviointimylly 2/2: luonnosten hiomista askel kerrallaan kohti yhtä jalostunutta näkemystä

Joskus hankekohteella vierailtiin arviointiprosessin aikana, jotta kohdetta ja suunnitelmaa ymmärrettiin paremmin.

Kuva: Ari Jäntti

- Mikäli yksikin osallistuja oli sitä mieltä, ettei loppuarviointiin voinut vielä edetä, **luonnos palautui tarvittaessa suunnittelijan pöydälle muokattavaksi**.
- Kuviokohtaisia toimenpiteitä valittaessa oli myös kuvattava selvästi, **mitä laki velvoittaa**, ja missä asioissa maanomistaja voi puolestaan tehdä itse päätöksiä. Joskus ELY-keskus teki lopullisen päätöksen.
- Arviointimyllyssä tehtävien suunnitelmien kommentoinnin tueksi järjestettiin myös runsaasti suunnittelukokouksia. **Tapaamiset olivat erittäin tärkeitä**, sillä niissä oli helpompaa käydä läpi näkemyseroja. Joskus kyse olikin vain väärinkäsityksistä tai epätarkkuuksista tekstikuvauksissa.
- Valtaosa suunnitelmista vaati kaksi laajaa arviointikierrosta, muutama kolmannenkin. Luonnosta hiottiin, kunnes yksi suunnitelma kohteelle oli valmis.
- Tutustu case study-kuvaukseemme Includin sivulla: <https://www.inclus.com/case/poikkeuksellinen-prosessi-liito-oravan-suojelun-ja-metsanomistajan-tavoitteiden-yhteensovittamiseksi/>

Poimintahakkuun jälkiä tarkastelemassa
Kurikkavaaran hankekohteella 2021. Kuva: Anni Koskela

Toimenpiteiden toteuttamisen jälkeen käynnistyy seuranta ja jälkiarviointi

- Toimenpiteiden toteutuksen jälkeen kohteita seurataan hankkeen aikana 2024 saakka. Hankkeen jälkeen seuranta jatkuu maanomistajan toimesta jollakin tavalla.
- Säännöllisessä seurannassa tarkastellaan toimenpiteiden vaikutuksia, kuten liito-oravan asutusta ja mahdollisia tuulenkaatoja.
- Liito-oravan asutuksessa on odotettavissa vaihtelua vuosien välillä. Tämä on normaali ilmiö, koska paikkauskolliset aikuiset yksilöt ovat lyhytikäisiä ja uuden asukkaan siirtyminen tyhjentyneelle paikalle voi kestää.
- Tavoite on, että edes yhtenä vuotena hakkuiden jälkeen liito-orava asuttaisi sille jätettyä aluetta. Tämä kertoisi kohteen kelvanneen lajille myös toimenpiteiden jälkeen.
 - Seurannan havainnot raportoidaan 2025

Yhteissuunnittelu oli uusi asia ja osoittautui oppimisprosessiksi

- **Toisilta oppiminen ja erilaisen asiantuntemuksen kunnioittaminen on tärkeää.** Eri alojen ammattilaiset osallistuivat alusta saakka yhdessä hankekohteiden suunnitelmien tekemiseen, ja työvaiheiden painotuksessa hyödynnettiin erityisosaamisia.
- **Uuden toimintatavan opettelu vaatii harjoitusta ja aikaa.** Väljän aikataulun varaaminen on tärkeää. Hanketyön tavoite oli tehdä ensisijaisesti hyviä suunnitelmia, koska kyseessä olivat esimerkkikohteet ja siten myös mallisuoritukset koulutuspakettiin. Työ saatiin lopulta juuri ja juuri määräajassa valmiiksi.
- **Sitoutuminen uuteen ja ehkä hankalaan prosessiin on tärkeää.** Näin voidaan paremmin sietää vaikeampia vaiheita, toimia rakentavasti ja jopa kehittää prosessia. Pohjatyö hanketyöhön sitoutumiseen tehtiin jo hankevalmistelussa 2016-2017, kun kumppaniorganisaatioissa tehtiin päätöksiä hankkeeseen osallistumisesta.

Kohtaamiselle ja keskustelulle on hyvä löytää aikaa.

Kuva: Anni Koskela

Mitä yhteissuunnittelu opetti?

- **Avoimuus ja suunnitelmallisuus on hyödyllistä**
Aikatauluista ja sovitusta tehtävistä kiinni pitäminen on helppo mutta erittäin tärkeä keino osoittaa konkreettisesti arvostusta yhteiseen toimintaan.
- **Luottamuksen vahvistaminen on korvaamatonta**
Osallistujat saivat toistuvasti käytännön kokemusta siitä, että jokainen kohde ja kommentti todella käydään läpi, ja oppivat myös tuntemaan toisiaan.
- **Ulkopuolisen näkemys ja kysymykset voivat selkeyttää tilanteita ja kirkastaa omaa ajattelua**
Facilitoinnin ammattilainen voi auttaa rakentamaan kohtaamisista neutraaleja ja tuomaan eri osapuolia samaan veneeseen. Ulkopuolisen avun käyttö ei ole rangaistus kenellekään.

Liito-orava liittää kohti parempaa tulevaisuutta.
Kuva: Benjam Pöntinen

Liito-orava-LIFE-hankkeessa ulkopuolisen ammattilaisen avulla hankkeessa on

Pohdittu näkemyseroja ja erimielisyyksiä

Jäsennetty edessä olevaa hanketyötä

Avattu väärinkäsityksiä

Etsitty yhteistä näkemystä

Sovittu etenemisestä

Rakennettu osallistava päätöksentekotyökalu

Liito-orava-LIFE-hankkeessa opittua sovellettavaksi: yhteissuunnittelun kulmakiviä

Aika

- ❖ Väljän aikataulun varaaminen
- ❖ Viiveisiin varautuminen

Sitoutuminen

- ❖ Hyvä pohjatyön tekeminen
- ❖ Johtoportaan sitouttaminen ja tuki "kentälle"

Yhteinen sopiminen

- ❖ Yhteisten pelisääntöjen sopiminen
- ❖ Sovituista asioista kiinni pitäminen

Luottamus, avoimuus ja ennakoitavuus

- ❖ Materiaalit avoimesti saatavilla
- ❖ Kokoukset hyvissä ajoin kalenterissa

Yhden ratkaisun hakeminen

- ❖ Suunnitelman hiominen, kunnes kaikki pystyvät hyväksymään sen
- ❖ Äänestämisen välttäminen

Oppimisprosessin ymmärtäminen

- ❖ Kyky kuunnella ja kysyä
- ❖ Rohkeus kyseenalaistaa tuttuja tapoja ja kokeilla uusia

Joukkovoima

- ❖ Eri alojen ammattilaisten erityisosaamisen tunnistaminen
- ❖ Toisten osaamisen arvostaminen

Ulkopuolinen apu

- ❖ Neutraaliuden varmistaminen
- ❖ Väärinkäsitysten tunnistaminen ja näkemyserojen kirkastaminen

Ajatuksia pohdittavaksi vastaavan kaltaisiin suunnitteluasetelmiin

Toimintatapa

- Aloitus ottaa aikaa: kokonaisuuden hahmotus ja etenemisen järjestys sovittava selkeäksi kaikille, samoin tiedon kulku, työn jako ja vastuut
- Termien ja toimenpiteiden avaaminen on tärkeää, jotta muotoutuu yhteisesti ymmärrettävä "kieli"
- Suunnitelmien esittely ennen arvioinnin aloitusta (etänä) voisi auttaa arvioinnin jatkamista alustalla (tai jossakin karttasovelluksessa?)
- Kasvokkaiset tapaamiset aina hyödyllisiä

Tekniset seikat

- Mallipohjat ja mallisuoritukset: selkeät esitystavat käyttöön kautta linjan lähtötiedoissa, inventointiraporteissa ja suunnitelmissa
- Aineiston esitystekniikan selkeytys arviointialustalla (yksi suuri tiedosto ja/tai osat erikseen, tiedostojen nimeäminen, eri versioiden erottaminen toisistaan, yms.)
- Vapaan kommentoinnin muotoilu selkeiksi kehitysehdotuksiksi (esim. jos korjataan x tavalla y, suunnitelma on hyväksyttävissä)

Sitoutumisesta ja sitouttamisesta opittua Liito-orava-LIFE-hankkeessa

Sitoutumisen pohjatyö & tutustumisen merkitys luottamuksen rakentajana

Tärkeä onnistumisen edellytys oli se, että kumppaniorganisaatioiden edustajat olivat sisäistäneet hankkeen ja yhteissuunnittelun tavoitteet, ja pitivät niitä tärkeinä. Lisäksi he sitoutuivat työskentelemään yhdessä kohti näitä tavoitteita.

On keskeistä, että vaativien asioiden parissa työskentelevät tapaavat toisiaan ja tutustumiseen on aikaa.

Hankevalmistelu tehtiin vuosien 2016-2017 aikana, jolloin yhteissuunnittelun toteutuksesta oli vain hyvin karkea ajatus. Osa henkilöistä tunsu toisensa jo hankevalmistelusta, joten tulevan yhteistyön pohjaa oli jo rakennettu. Hankkeen alussa 2018-2019 puolestaan ennätettiin tavata kasvokkain joitakin kertoja, joka auttoi suuresti etätapaamisten sujumista korona-aikaan keväästä 2020 alkaen.

Hallinnollisten keinojen merkitys

Kumppaneiden sitouttaminen sopimusten avulla voi auttaa siinä, että vaikeiden tilanteiden keskellä pulmien ratkomista jaksetaan vielä yrittää ja kynnys vetäytyä prosessista on korkeampi. LIFE-hankkeissa jokaisella kumppaniorganisaatiolla on myös omia tehtäviä ja niihin varattu budjetti.

Hyödyllisiä linkkejä

Liito-orava-LIFE-hanke

<https://www.metsa.fi/projekti/liito-orava-life/>

Neuvontamateriaali (2016; Tapio Oy)

<https://tapio.fi/oppaat-ja-tyovalineet/liito-oravan-huomioon-ottaminen-metsankayton-yhteydessa-neuvontamateriaali/>

Suomen ympäristö 33/2012

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/38778/SY_33_2012_Liito-orava.pdf?sequence=1

Liito-orava-LIFE = yhteistyötä ja verkostoja

Hanke on saanut rahoitusta Euroopan unionin LIFE-ohjelmasta. Aineiston sisältö heijastelee sen tekijöiden näkemyksiä, eikä Euroopan komissio tai CINEA ole vastuussa aineiston sisältämien tietojen käytöstä.